

[...] A napokban újra az ószeren szemlélődve egy Schubert-partitúra bús társaságában mindössze egyetlen Dosztojevszki-regényt láttam egy munkásember lábánál heverni. Megviselten és fáradtan hanyódott ott, a szomszédolás fekete és zsíros nyomaival kemény fedelén. Az avas színű lapokon legalább két munkásnemzedék és egy egész külvárosi negyed ujljenyomata díszelgett, jelezve, hogy volt idő, amikor ilyen nehéz műfajt is megbírt emészteni a külváros. Most sajnos senki se nyúlt utána, még én sem, nehogy hiábavaló reményeket ébresszek szomorúan ácsorgó gazdájában... Úgy távolról nézve, ha jól láttam, Szegénység vagy Szegények volt ennek a Dosztojevszki-könyvnek a címe... Ez a cím érthetővé tette a közérdeklenséget. Utóvégre ki bolond még pénzt is adni a szegénységért. Láttam ugyanakkor egy másik teljesen mai kor szülötte komoly könyvet is. Az Erdélyi Szépművészeti Céh kiadásában megjelent Erdélyi csillagok címűt. Bizony ezek után a csillagok után sem kapkodott senki. A külváros lassan leszokik a csillagok utáni kapkodásról, ha még sokáig zuhog közénk ez a rémregény-Niagara. Meg is látszott az Erdélyi csillagokon, hogy nem nagyon fogdosták mocskos földi kezek, mielőtt idekerült volna, mert szinte olyan tiszta volt a fedőlapja, mintha most került volna ki a könyvkötődeből...

Ezzel szemben, a magyar nyelven megjelenő dömpingirodalom limonádéözöne mellett alig-alig lézeng az ószeren tíz-tizenöt darab román nyelvű ponyva, pedig a külvárosok közel 50 százaléka már román lakos... Ez a pár darab se örvendett érdeklődésnek, holott nagyon csábítón szóltak ilyen címekkel. Pámántul în flăcări, Ce ai făcut din inima mea?, Lupul singuratic, Fantomul galben...

Nem tudom, vigasztaló jelenségnek tekinthető-e a román nyelvű irodalmi termékek ószeri hiánya, vagy csak azt jelenti, hogy a frissiben városiasodott román tömegek irodalmi érdeklődése még a ponyváig sem jutott el. Inkább ez az utóbbi a valószínű, de amennyire lehangoló jelenség ez, éppen annyira vigasztaló is, mert ez az állapot lehetővé tenné a fiatal román értelmiségnek, hogy jó könyvekkel kezdjék tömegeik irodalmi nevelését. [...]

(1939. 1.)

Világszemle

(A II. világháború első évének számadása)

(Részlet)

A második világháború első évének fordulója nemcsak alkalom, de lehetőség is arra, hogy szélesebb alapon vizsgálhassuk annak sajátosságait, az első világháborútól és a közbeesett békeháborúkéétól elütő jellegét. Ezt persze csak úgy láthatjuk meg, ha tisztában vagyunk azzal a ténnyel, hogy a mostani háború minden ellentett sajátossága mellett is az első világháború „egyenes” folytatása, hogy az attól elütő volta csak ugyanazon folyamaton (a világpiac felosztásának és újrafelosztásának folyamatán) belül fennálló ellentétet jelent s vannak bizonyos állandó vonások, amelyek mindkét háborúban azonosak. [...]

4. Nagyobb fokú egyetemes kihatások. – Bár a mai szakaszában kisebb kiterjedésű, még csak európai és nem világháború már ma látható, hogy a világ legtávolabbi esz országait is, a világ országai összességének érdekeit sokkal mélyebben és közvetlenebbül érinti, mint az a volt világháborúban, annak legkifejlettebb szakaszában is észlelhető volt. Ennek több oka is van: a közlekedési eszközök és tökeközpontosítás fejlődése a múlt háború óta szorosabb összefüggésbe hozta a világ összes gazdasági egységeit; a hadieszközök mozgékonyasága közelebb viszi a távolesőkhöz is a háború veszélyét; a legfontosabb hadianyagok szüksége sokkal inkább függő helyzetbe hozza a hadviselőket a legkülönbözőbb távoli vidékek és földrészek termelésétől és diplomáciai magatartásától. De legnagyobb mértékben növeli a háború nemzetközi jellegét, egyetemességét az angol és

francia gyarmati uralom gyengülése és az angol–francia befolyásnak a félgymarmati országokból (különösen az amerikai földrészen) való kiküszöbölése, amelyet a két állam viszonylagos gyengesége idézett elő, és amely a háborús versengés tüzét felgyújtja mindennél, ahol a két államnak gyarmatai és befolyáskörzetei voltak, vagyis egyszerűen: a világ minden részében.

5. A kis államok kikapcsolódása. Már a múlt háborúban észlelhető volt, hogy a kis és kisebb államok (ezek között, mint Tisza István jól látta, Magyarország is) arra a kárhózatosszerepre voltak ítélve, hogy a nagyhatalmak világpolitikai céljaiért áldozzák fel magukat. Szereplésük és csoportosulásuk mégis a maitól lényegesen eltér: míg egyes kis államok saját nemzeti biztonságuk vagy saját terjeszkedő érdekük által vezetett háborúba, úgy másoknak sikerült a hadszíntér közvetlen közelében is semlegességük vértje alatt élvezni a hadiszállítási előnyeit. Mindebből ma semmit se látunk. Azok a kis államok, amelyek a hadviselőnek útjába esnek, vagy annak fontos szállítói lehetnek, rövid ellenállás után vagy éppen ellenállás nélkül megadják magukat, így vagy úgy „fogságba” esnek és saját haderejük kikapcsolásával szolgálják a hadi érdekeket. A hadszíntértől távolabb esők pedig a legközelebb eső semleges nagyhatalom védelme alá helyezik, illetve annak kiszolgáltatói magukat azzal a kilátással, hogy az illető semleges állam így vagy úgy „bekapja” őket is, amint a háborúba való belépésre kényszerül, sőt ha a dolgok megkövetelik, még előbb is. Ez úgyszólván törvényszerűen történik, mert a mai háború belső szerkezete, főleg az előbb bemutatott nagyfokú központosítottsága hozza magával.

Nehéz lenne mindazokat a tényeket itt feltüntetni, amelyek akár mint a múlt háborúéival egyező, akár mint az azoktól elütő sajátságok hozzátartoznak még a mostani háború teljes képéhez. Még nehezebb lenne mindazokat a következményeket kimutatni, de még elgondolni is, amelyek ezek folytán a háború során és annak beláthatatlan végéig még előállhatnak, és amelyek a maguk során és ma még nem is sejtető módon befolyásolják majd úgy a háború menetét, mint annak végét. Annyit mindenesetre már most és már az itt kifejtettekből következtethetünk, hogy ez a háború sem kiterjedésben, sem kíméletlenségben és pusztító hatásban, sem sorsbizonytalanságban és sorsváltoztató hatásában nem marad el az 1914–18-as világháború mögött. (B. Z.) [Gaál Gábor]

(1940. 9.)

